

SZOCIÁLIS KÖTELESSÉGEINK

EGY ELŐADÁS.

DR. CSEKEYISTVÁN
JOGAKADÉMIAI PROFESSZORTÓL

KECSKEMÉT, 1914.
SZÉL NÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJA.

SZOCIÁLIS KÖTELESSÉGEINK. *)

I.

Tiszteli Hallgatóság ! — Mikor 1912 augusztusának legvégén, mint újonnan választott jogakadémiai professzor, először jártam Kecskeméten, épen városi közgyűlés volt. Alig ismertem még valakit és valamit a városból. Utam tehát a közgyűlésbe vitt. Gondoltam, hogy a magnum consilium prudentium nívója mértéke lesz a város gondolkozásmódjának is. Most utólag őszintén be kell vallanom, hogy véletlenül nem a legjobb benyomást tette rám az akkori közgyűlés uralkodó szelleme s jó véleményemet inkább a későbbi idők során történt közelebbi megismerés váltotta ki. Arról volt ugyanis szó, hogy a betegsegélyző pénztár részére orvosi rendelő helyiségeket és más egyebeket magában foglaló székház céljaira a város részéről telekről kellene gondoskodni. Akkor hallottam először és, sajnos, utoljára városunk megboldogult, nagynevű polgármesterének, Kada Eleknek ékes szavait, amint e nagyfontosságú *szociális* intézménynek életre hívása mellett érvelt az ő tudásának hatalmas fegyvereivel s mély meggyőződésének igaz sugallatával. De a közgyűlés nem hajtott az ő szavaira. Akadt bizottsági tag, aki a nagy dialektika minden kincseivel ékeskedő beszéd után föl mert állani és azt fejtegette, hogy ő ellensége minden *szociális* intézménynek; le a *szociálistákkal !*

Azért állítottam jelen előadásom élére a fenti kis epizódot, nehogy félreértéseknek legyek jó magam is áldozata. Ez alkalommal ugyanis *szociális kötelességeinkről* akarok beszélni s így akadátnának, akiket ez a szó meg egyszer újból megtevést. A *szociális intézmények* nem tévesztendő össze a *szocializmussal*, mint politikai pártiránnyal. Mi nem politizálunk, erre nincsen időnk. Mi dolgozunk. S aki oly munkát végez, amely önönmagan kívül másokat, a társadalmat is szolgálja : az már *szociális munkát* végez, az szocialista, mentesen az ily nevű párt minden politikai irányzatától. A szocializmus szónak tehát magyarul leginkább a társadalmosítás szó felel meg, mint ahogy a latin *societas*, amelyből származik, *társat* jelent. A szocializmus tehát a nagy összesség, a társadalom, az emberiség előrehaladásán fáradozik. Célja mindnyájunkat egyformán részesíteni

*) Szerző előadása a „Kecskeméti Gyermekvédő Egyesület” *Anyák Iskolájában*.

az emberi kultúra áldásaiban, s ki e munkában egy szemernyi részt is vesz, az használ embertársainak, az szociális munkát végez.

Én azonban tovább megyek. Emberi mivoltunkból kifolyólag egyenesen *kötelességünknek* jelölöm meg, hogy ilyen munkát végezzünk. Az ember társas lény. Egymagában erőtlen. Jelen nagyságát vállvetett munkával érte el. Szinte fizikai fájdalmat okozó ma az első idők elhagyatott, vad állapotban lévő kevés emberére gondolnunk, amikor hadakoznia kellett létfenntartásáért a természeti erőkkel. Az összetett munka azonban hatványozott munka s ez az energiaösszehalmozás visz bennünket előre a jövőben is.

Ilyen szociális munkára való tömörülés hozott bennünket most is össze itt az „*Anyák Iskolája*”-ban. Mielőtt azonban tényleg munkába fognánk, szükséges, hogy ismerjük ide vágó *szociális kötelességeinket*. Ezekről akarok most én a rendelkezésemre álló szűk keretek között néhány szót szólani.

Az államnak testileg és lelkileg egészséges, jó munkabírású polgárokra van szüksége, hogy erőteljes nemzedék vegye vállára a jövőndő Magyarország nagy feladatait. Ezért legfőbb gondunknak a jövő nemzedékekre : a *gyermekekre* kell irányulnia.

Hisz a gyermek nem egyéb, mint a természet nagy ígérete az ember számára. A folytonosan apadó életmedence új örök kútforrása. Öröme a jelennek, bátorítója a jövőnek, hogy nem halunk meg, mert folytatásunk, szeretetünk, eszméink, vérünk tovább élnek gyermekeinkben. Minden merénylet a gyermek ellen nem más tehát, mint kisebbitője örökéletünknek. S ösztön az bennünk, mely azt parancsolja, hogy a gyermeket védeni kell és jobb jövőre nevelni, még pedig attól a pillanattól kezdve, hogy érkezését először megsejtjük. S vájjon nem az öröklét kútforrásától fosztjuk-e meg magunkat, amikor — mint mostanában is olvastuk — olyan események történnek, hogy Parisban egy mme Jeanne Simon nevű asszonyság, amennyire ki lehetett deríteni, 14,131 meg nem született gyermeket pusztított el, még jókor, egymaga? S az a sok nyavalyás, beteges, dégénérait gyermek nem a gyerekek bűne, hanem a mi hibánk, akik, — hogy Quintusnak, a nagy szociológusnak, szavaival éljek¹⁾ — „egy felemás kor minden tévedéseinek és hazugnál-hazugabb világitásának kitéve, sokat veszítettünk emberi .... ah, nem is emberi, hanem állati méltóságunkból. Mivel az állat a maga szép kis

*) *Quintus*, A gyermek. (Az Újság 1913 december 14-iki sz. 9. 1.)

kölkét, még ha kilenc is, egészségesnek hozza a világra és még szalmán is fölneveli.”

A szülők, kik gyermekeket hoznak a világra, fontos kötelezettséget vállalnak, de maga az állami és községi hatalom is, mely a gyermek születését óhajtja, védi és elősegíti. Legeslegelső tekintetünk tehát a *szülőkre*, a leendő gyermek szülőire irányul. Csak a testileg és szellemileg minden tekintetben *egészséges szülőktől* várhatunk ugyanilyen leszármazókat, A napokban olvastam az újságban, hogy december 31-én oly óriási tolongás volt Wisconsin északamerikai állam anyakönyvi hivatalaiban, hogy az utolsó esketések az éjjeli órákra maradtak. E nagy törtetésnek oka pedig az az új törvény volt, mely 1914 január 1-én lépett életbe s mely szerint az ezután házasságot kötő párok hatósági orvosi vizsgálatnak kötelesek alávetni magukat s csak a vizsgálat kedvező eredménye esetén léphetnek egymással házasságra. E modern intézkedés megvalósítását nem tartom eléggé kívánatosnak s addig is, míg nálunk a korhadtt szerkezetű, nehézkes törvényhozás ily magaslatra emelkedik, nem hangsúlyozhatom a házasságra lépők előtt eléggé annak fontosságát, hogy *csak teljesen egészségest válasszanak párjukul* s az legyen házasságkötésüknél a legelső vezető motívum. Különösen a leendő apósnak volna elengedhetetlen kötelessége, hogy meggyőződjék leendő vejének oly esetleges betegségeiről, amiknek némelyek nem tulajdonítanak nagyobb jelentőséget, gyakran hanyagságból nem kezelteik ki, pedig később ez beláthatatlan bajoknak s a házasság élet egész boldogtalanságának, a gyermekek nyomorúságának lesz kútforrásává.

Tisztelt Hallgatóság! Csak tegyünk félre minden prűdériát, okatlan szeméiemérzetet. Nevetséges, nem beszélünk tudományosan oly dolgokról, amelyek mindennapiak, főleg akkor, amikor korunk úgyis mindenben, írásban, beszédben, színpadon egyre keresi a frivolitást, a pikantériát. Hisz utóvégre gyermekek nincsenek közöttünk, bár én a 15-16 éves *gyermek nemi fölvilágosításának* vagyok rendíthetetlen híve. Hisz, ha a szülő, meg az iskola tudományos eszközökkel nem gondoskodik róla, cselédektől, megromlott barátaitól fogja helytelen beállításban megismerni az élet misztériumait. Hát igen, csak arra akarok most rámutatni, hogy mennyivel messzebb vannak már e tekintetben a külföldön. A nyáron Münchenben járva, a *szexuális betegségek ellen küzdő német egyesület (Deutsche Gesellschaft zur Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten)* kiállítását néztem meg, amely óriási

propagandával dolgozott a városban, nyomtatványokat osztogatott s minden 16 éven felüli egyén ingyen tekinthette meg. Sőt voltak külön órák nők számára, nehogy szeméremérzetüket a férfiak jelenléte veszélyeztesse. Az iskolák csoportonként vitték el 16 évet betöltött növendékeiket s mondhatom, az ottan szerzett benyomások örökké felejthetetlen képet írtak a szemléelőbe. Milyen jó lenne, ha intézkednék a városi magisztrátus, hogy ez egyesület a kiállítását nálunk is megrendezze, hisz az a célja, hogy az egész világon tanítson !

Node hagyjuk talán e nagyon is érzékeny húroknak pengetését s térjünk át a leendő kis állampolgár további sorsára. Ez az út pedig mindenek előtt az *anyához* vezet. Figyelmeztetnünk kell az anyákat, hogy gyermekük egészsége, családjuk boldogsága ellen vétenek, ha a *terhesség* ideje alatt fokozott gondot nem fordítanak az egészséges életmódra. Az államok ma már törvényhozásilag védik az ily állapotban lévő nőt. De a vállalkozók, munkaadók és főként pedig a családfők lelkiismereti kötelessége kell, hogy legyen, a nőknek különösen a graviditas vége felé a munkától, főleg a nehezebb munkától való kímélése.

E célok elérésére okvetlenül szükség volna, hogy a város különösen a szegényebb szülő nők számára *gyermekágyas otthoni* létesítsen, mely főként arra lenne hivatva, hogy hajadonoknak és egyéb család nélkül álló nőknek legyen ez idő alatt menedékhelye. Ez intézmény megvalósítására pedig annyival is inkább égető szükség volna, mivel még most sincs kórházunk, ami az idevágó szükségletet némileg is enyhítené. Már pedig míg *kórházunk* és *vízvezetékünk* nem lesz, addig nem város Kecskemét, hiába ruhazza fel a municípium díszes jogokkal.

Tudjuk azonban, hogy ha meg is valósítjuk a gyermekágyas otthont, távolról sem lesz az elegendő az összes szegényebb sorsú, vagy egyedül álló nők befogadására. Hisz a törvénytelen szülések száma évenként kétszáz körül jár, vagyis az összes születéseknek 8—10 százaléka. A szegénysorsú szülő nők száma pedig ennél még jóval nagyobb. így hát ezenfelül más *kisegítő intézményekről* is kell gondoskodni.*) Itt aztán nagy tér nyílnék a jótékonycélú szervezkedéseknek. S ily célra még a bálók, bazárok, népünnepélyek és más hasonló, a közönség zsebe ellen intézett, szervezett támadásokat is el tudnám nézni és tud-

*) Szépen szól ez intézményekről *Dr. Gidófalvy István* füzetkéje, mely bőii több eszmét merítettem: Kolozsvár és társadalmának szociális kötelességeiről. Kolozsvár, 1913.

nám méltányolni. De semmiképen az olyan jótékony egyesületéi — melyből pedig de sok van Magyarországon, — hol az összeharácsolt pénz 90 százaléka adminisztrációs költségekre, néhány szerepelni vágyó tisztviselő fizetésére megy el, aki még saját részéről áldozatnak is kívánná működését föltüntetni, nem is szólva a Ferencz József-rend iránt érzett valóságos belső titkos vágyakozásokról.

Ilyen kisegítő intézmény volna pl. az *anyasági biztosítás szövetkezeti alapon*. Bizonyos, hogy elsörendű *állami* feladat volna az anyasági biztosítás megvalósítása. De míg a szociális állam ily messze jut intézményeivel, a tökéletesedés felé sóvárgó és az emberiség minél magasabb fokára törekvő társadalom addig nem várhat. Egy szellemes angol tudós, *Pearson* (professzor*) volt az első legnagyobb szószólója az összes dolgozó nők *állami biztosításának*, ami számukra az anyaság idejére kárpótlást biztosít eleső bérükért. Azt ajánlja az asszonyoknak, hogy vegyék fel e pontot követeléseik programjába épúgy, mint az államok munkáspártjai mindenütt fölveték az öregkori biztosítás követelését. Mindaddig azonban, míg az ige testet ölt, pompás szolgálatot tenne az anyasági biztosítás szövetkezeti alapon.

Ez pedig abból állana, hogy a szegényebb és szerényebb anyagi viszonyok közt élő nők szövetkezzenek abból a célból, hogy heti vagy havi befizetéssel egy kis tőkét gyűjtsenek össze, melyből az anya a gyermekágyas időszakon át megfelelő segélyben részesül. Ez az anyasági biztosítás, mely a legkisebb vagyoni erők igen szerény eszközével is megindulhat, de a kölcsönösség és önszegély elvének segítségével naggyá és eredményessé fejlődhetik: idővel nagy befolyásúvá válhatik az anyák egészségének megvédése s a születendő gyermekek erőteljes fejlődése tekintetében. Ez irányban jó útmutatóul szolgálna egy általam a „*Társadalmi Múzeum*”-ban (Budapest V., Mária Valéria-utca 12.) látott album, mely az anyák védelmi és anyasági biztosítási intézményének történeti fejlődését tünteti föl. Itt hívom fel az illetékes tényezők figyelmét arra is, hogy a „*Társadalmi Múzeum*” hajlandó a vidéken is rendezni kiállítást népjóléti intézményeiből. Ilyen volt pl. Kolozsvárt a múlt év tavaszán rendezett *népegészségügyi kiállítás*, melyet több, mint 45,000 ember látogatott meg.

A fenti gyermekágyas otthon kisegítő intézményei lehetné-

*) *Pearson*, The Ethic of Freethought. London 1888.

nek végül a „családgondozás” és „vándorkosár” intézményé, továbbá a „bölcsőde”, mely célokra nőegyesületeink szövetkezve indíthatnának közös akciót.

A *családgondozás* intézményének lényege az volna, hogy amíg a családanya beteg, a család társadalmi állásának megfelelő nő bizonyos mérsékelt napi díjért eljárna naponta a családhoz s reggel a gyermekeket felöltöztetné, rendbeszedné, a rendes napi táplálkozáshoz szükséges ételeket megfőzné, a lakást kitakarítaná. Egy ilyen családgondozó nő naponként több betegháznál is végezhetné áldásos munkáját.

A *vándorkosár* intézménye pedig még ennél is egyszerűbb. Egy kosárban, vagy ládában a szüléshez szükséges összes kellékeket és az első . gyermekruhákat elvisszük a szülő asszonyhoz, ott a körülötte foglalatzkodó nőt azok használatára kioktatjuk s a kosár tartalmát négy-hat hétig az anya rendelkezésére bocsátjuk. Majd fertőtlenítvé, más anyához visszük. Ebből a vándorkosárból csakis az elhasznált gyermekruhák, kötések stb. maradnának ajándéku az anyánál.

A *bölcsőde* beállítása nagyobb ipartelepeken feltétlenül szükséges. Hol ugyanis férj és feleség egész nap a háztól távoli munkában vannak s nincs a kis gyereket kire bízni, nélkülözhetetlen a kicsiket olyan helyre vinni, hol felügyelet alatt vannak. A bölcsődében ugyanis felvigyázók veszik őket át, egyszerű kis ágyacskákba vagy kosárcsókákba helyezik, vagy ha nagyobbcsókák, megfelelő játékokról gondoskodnak számukra s általában gondjukat viselik. Az anya pedig 3-4 óránként egy-egy negyedórára felkeresheti őket, megszoptathatja kicsijét, vagy ha kell, tisztába is teheti, gügyögget vele, ami által újabb munkaerőt nyerve, sokkal könnyebben végzi a gyári munkát is, mintha kora reggeltől késő estig gyermekétől távol, mindig az a gondolat riasztja : vájjon mi történik kicsijével.

De szükséges a bölcsőde felállítása a nem állandó munkásnők és más szegényebb asszonyok kielégítésére is, kik időszaki munkára távoznak, így pl. aratni, mosni, napszámba dolgozni járnak, házépítésről téglát, maltert hordanak stb. A bölcsődéket orvosi felügyelet alá kell helyezni, úgy, hogy a kisgyermek időközönként megvizsgáltassanak s amennyiben az orvos betegséget észlelne, a védekező lépések idejekorán megtétethessenek, és ha a csecsemők gyarapodása nem mutatkoznék kielégítőnek, az anyák kellő időben tanáccsal láttassanak el a követendő eljárás tekintetében. A külföldön ez intézmény ma már oly tökélyt

ért el, hogy vannak városok, melyekben a bölcsőde felügyelete alá helyezett csecsemők közül egyetlen egy sem halt el. Milyen nyereség volna ez az emberiségre, milyen nyereség volna hazánkra, milyen nyereség a magyarságra!*)

S e szép munkából szép lelkű asszonyaink vehetnék ki az oroszlánrészt. Ismerek külföldön magas társadalmi állású asszonyokat, arisztokrata fiatal leányokat, kik az önművelés és a házi-
teendők mellett szociális munkával töltik idejüket. Milyen örömmel kísérgettem őket, mint külföldi jogász Kinderkrippeikbe, hol sugárzott az arcuk, ha a gondviselésükre bízott kis csúszó-mászó férgeket, a védeniceiket, a kegyeltjeiket mutogathatták. Mennyi idő jutna minálunk erre a kelletlen zsúrokból, ahol — valljuk be, — végeredményében mégis csak úgy van, hogy sok senki beszél sok semmiről — és ez minden.**) Itt kínálkoznék az igazi szerep a különféle nőegyesületeknek. Ezeknek kellene a kezdeményező lépéseket megtenni a város erkölcsi és anyagi támogatása mellett s ily célra az áldozatkészség sem hiányoznék ama pár száz embernél, kiknek vállán nyugszik az agrárius osztállyal szemben valamennyi társadalmi teher. Végtelen örömmel jelenthetem, hogy a „Kecskeméti Gyermekvédő Egyesület” már megkezdte a bölcsőde alapra gyűjtését, a nyári csecsemőgondozás intézményezését s szerény keretek között bár, de felállította a Kada-gyermekotthont.

De kövessük a kis állampolgárt, amikor elhagyja a bölcsőt. Ekkor egy szabály lebegjen szülők a szemetek előtt : *hagyjátok a gyermekeket játszani!* De ne csak addig, míg az iskola padjába kerülnek, hanem azután is, mentől tovább csintalanul, vígan, jó kedvvel. Mentől tovább és mentől többet játszik a gyermek, annál több energiát gyűjt magának későbbre, az élet kiméletlen, derű nélküli küzdelmeire. Hagyjátok játszani, mert igazán és okosan csak akkor szeretitek a gyermeket, ha játszani hagyjátok.

*) A német városok egyikének legfejlettebb idevágó intézményeket felmutató egyesületének, a heidelbergi *Propaganda-Gesellschaft für Mutterschafts-Versicherung*-nak alapszabályait és évi jelentését, továbbá a *Verein Frauenbildung-Frauenstudium Heidelberg*, valamint a *Heidelberger Frauen- und Mädchengruppen* szabályzatát volt szíves *Hanna Schüler* kisasszony rendelkezésemre bocsátani, miért e helyről is szíves köszönetet mondok neki. Érdeklődőknek szívesen átengedem tanulmányozás végett.

**) Itt hívom fel a figyelmet a berlini „Frauenrechtlerin,” *Dr. Alice Salomon* munkájára, kivel személyesen is volt szerencsém megismerkedni s több kérdésről beszélgetni. A pompás kis könyv címe : *Soziale Frauenpflichten*. Berlin 1902. (Ára M 2'20.)

Hiszen mindnyájan azt akarjátok, ti szülők, nevelők és te állam, meg társadalom is, hogy testben és lélekben erős gyermekeitek legyenek.

Nos a játék az, amely nektek életerős, egészséges, munkabíró gyermekeket nevel.*) Milyen boldog a falusí, meg pusztai gyerek, kinek szabad birodalma a nagy erdő-mező, hol szabadon futkározhat, pillangót foghat, vesszőparipán nyargalhat. Míg a városi gyermek játszókedve elé barrikádot emel az emeletes bérkaszárnnyák kőpalánkjá. Gondoskodjatok a városban ligetekről, játszóterekről, pázsitokról, de ne olyanokról, ahol a gyeprelépés tilos és rendőrkiírások vágják el a gyermek játszóképelete előtt az utat! Sohse felejtem el London nagy parkját, a Hydeparkot, hol ezer meg ezer gyermek futkároz a fűvön, hajszolja a legelesző skót juhokat s eregeti a tavon a papírhajókat. Szinte el sem tudja képzelni az ember, hogy egy kódobásnyira businesslike élet kereng az Oxfordstreeten meg a Piccadillyn. De az sem utolsó, amit Berlin mellett láttam Friedenauban. Itt pocsolyákat, homokbuckákat, kőrákosokat rendeztek be az apróságok számára s ott gyömszőli, túrja és gyúrja a nagy német metropolisz kis embere jövő nagyságát a birodalomnak. Vájjon hová vigyük Kecskeméten a gyerekeket a Szaharaként szálló, tüdővészbacillussal telt homoktengerben? Bizony nem ártana a *Miikertet*, meg a szép *Széktői parkot* valahogy összekötni a központtal, hogy legyen a gyermekeknek hová menniök. Szinte elszorul a lelkem, mikor a dadák mellett a poros aszfalton látom a krétaszínű apróságokat tipegni.

A szülőkkel karöltve kell munkálkodniuk a *tanítóknak*. Mindenekelőtt a *tisztaság szeretetét* kell beleverni a gyermekbe. Hisz ez a kor a legfogékonyabb az ilyen ismeretek elsajátítására. Itt kellene megtanítani rá a gyermekeket, ami iránt sokszor hiányzik a szülők ez irányú nevelést nélkülöző érzéke, hogy *evés előtt meg kell mosni a kezeket*, hogy *szappant* is kell használni a mosakodáshoz, hisz meg vagyok róla győződve, hogy igen sok ember akad Kecskeméten és környékén, akit a baba fűrésztött meg utoljára. Ugyancsak az iskolában kellene *megtanítani a száj ápolását*. Ha a gyermek már egész fiatalon megszokja, hogy száját étkezés után és különösen lefekvés előtt kiöblítse,

*) Végtelen hasznos és érdekes munka e kérdésre : *Dr. Nógrády Lászlótól* A gyermek és a játék. (Gyermektanulmányi Könyvtár I. k.) 2. kiadás. Budapest, 1913.

e csekélynek látszó szociálhigiénikus nevelés szinte új generációkat fog létrehozni, mert a fogak épségben tartása elejét vágja a test leromlását okozó gyomorbetegségeknak, tudván azt, hogy az emésztés első főmunkáját tulajdonképpen a szájban végezzük el a rágással.

Ugyancsak az iskolában kell megtanítani rá a gyermeket, hogy két éltetője van az embernek, mint minden más szerves lénynek: a *levegő* és a *napsugár*. Láttam már olyan házat Kecskeméten, hol a hosszú házon levő egyetlen ablak be van szögezve, vagyis még soha sem volt kinyitva. Arról nem is szólva, hogy olyan házakat a Rákóczi-úton mutogathatunk, ahol deszkakerítést vontak félméternyire az egyetlen ablak elé, nehogy behatoljon a szobába a napsugár. Ez irányban szintén már az iskolában kell előljárni jó példával. Necsak szünetekben legyen tárva nyitva ajtó, ablak, hanem, ahol jól fűtenek és sokan vannak, ott egy felső ablak télen-nyáron nyitva lehet. A függönyöket pedig csak akkor szabad leengedni, ha a nap a szemet sérti. Különböztetnünk kell hadd süsse a nap cigányra a gyermeket ! Jegyezzük meg, hogy csak az az egészséges ember, akit a nap meg tud barnítani. Hála a kultúrának, hála az emberi előrehaladásnak, azok az idők, amikor a nőknél a krétafehér arcszín volt divatban, a krinolinnal, meg a vasfűzővel együtt eltűntek. Ma a napbarnította arcszín a divatos, meg a szabad kar és szabad nyak. S az az okos fiatal ember, aki párt választ, joggal követelheti, hogy fűző nélkül ismerje meg a leányzót, mert csak így nyerhet biztatást az anyaság képességei felől a jövőre.

A fiúknak nem szabadna a tíz percek alatt, ha nem esik az eső, se télen, se nyáron *kalapot feltenni* s az utcán is hordhatnák jó időben kalapjukat a kezükben. Mióta a természettudományok kétségen kívül megállapították, hogy a lelki működésekig székhelye az agy, több gondot fordítanak a koponyára. Ezt semmiképp sem szabad a naptól és levegőtől elzárni. A kalap nélkül járást sokan egyszerűen divatnak minősítik, pedig az éppen úgy a test higiénéjének felismerésén alapszik, mint, mit mondjak: a mosakodás. Hogy csak egy kézenfekvő külső kihatását jelezzem, megállapították, hogy a férfiak hajkihullásának egyik főoka az állandó kalapviselet. Lám-e a nők dús, hosszú hajzatnak örvendenek, mert nekik szabad kalap nélkül járni. No de máshol már a férfiaknak is, ha Kecskeméten még nem is.

Pompás dolog volna az is, ha a vérszegény gyerekeket nem kellene az iskola padjaihoz láncolni, hanem *kerti, erdei iskolá-*

kat létesíthetnénk számukra. Szombathelyen kísérleteztek ily módszerrel s kitűnt, hogy a szabadban töltött három-négy havi iskolázás rózsákat nyitott a sápadt arcokon, erőt, egészséget öntött a gyermekekbe és a tanulás sikerét meghatározta. Nem győzöm eléggé magasztalni érte törvényhozásunkat és közoktatási kormányunkat, hogy az eddigi sikertelen vasárnapi iskola helyébe a *gazdasági oktatást* hozta be. Itt amellet, hogy szabad mozgást végezhetnek a gyermekek, egyszersmind arra is alkalmuk nyílik, hogy a gazdasági élet gyakorlati kérdéseit tudományos alapokon sajátíthassák el. Csodálatos, hogy értesülesem szerint, népünk még idegenkedik ez intézmény iránt, mivel a hat osztályból kikerülő gyereket nyomban szeretné alacsonyabb rendű gazdasági foglalkozásokban mint munkaerőt értékesíteni.

II.

Kiváló nagy gondot kell fordítani a *serdülő* gyermekekre. *A nemi érés kora* rengeteg ingert vált ki előbb a leánynál, valamivel később a fiúnál egyaránt. Itt különösen ismét az anyára hárul a feladat, hogy a leánygyermeknek megmagyarázza a változást s a fiút ellenőrizze és megóvja a rossz társaságból származó különféle szexuális visszaélésektől, káros behatásoktól. Milyen fontos kérdések mindezek s mennyire vakok és elfogultak a szülők velük szemben! Azt hiszik, amennyiben egyáltalán gondolkoznak felőle, hogy az ő gyermekük más, mint az átlag szokott lenni, pedig-pedig mentül emberibb valami, annál általánosabb.

Fontos feladat a szülőkre, felvilágosítani a gyermeket az *életpályák* felől. Mivel azonban szegényes műveltségük erre nem mindig elegendő, a hiányt itt is az iskolának kellene pótolni, így az elemit elhagyó, egyszerű gyermeket' mindenekelőtt a *pályaválasztás egészségi követelményeiről* kellene kioktatni. Pedig lám-e, még az érettségiző fiatalembertől is csak annyit kérdeznek meg, — azt is a statisztika kedvéért, — hogy minő pályára lép. De vajjon a rengeteg szalmacséplő grammatizálás mellett akad-e olyan tanár is, aki szól az életpályákról: a papi, orvosi, tanári, mérnöki és száz féle jogi körülményeiről? Valljuk be: találomra, szinte vakul lépünk életpályánkra, nincs igaz barátunk, aki tanácsolhatna s innen a csalódások, az elkeseredés, az egyetemen, akadémián való elzüllés.

Csak egy példát hozok fel, hogy mennyire járatlanok az emberek a pályaválasztásnak még egészségügyi kérdéseiben is. Szabónak, cipésznek, borbélynak és nyomdásznak rendszerint a szűk mellű emberek mennek: „Arra lesz jó” — úgy mondja az apjuk is. Úgy vélik, hogy e kevesebb mozgással járó, „könnyű” (!) munkát a gyengébb szervezetű, szűk mellű gyerek is el tudja majd végezni. S most engedjék meg, hogy a statisztikus szólaljon meg belőlem s kijelentsem, hogy a tüdővész ép a fenti foglalkozási ágakban pusztít a legerősebben. Higyjék el, hogy a modern férfi főként azért tanul meg maga borotválkozni (az angol gentleman szinte kivétel nélkül !), mert irtózik, mikor a fehér köpenyes, de még fehérebb arcú, szűkmellű borbélylegény bele köhög az arcába. Nem tudják ezek a szerencsétlen emberek, hogy a szűkmellű embernek olyan foglalkozást kell keresnie, amelyben a tüdeje tágul s a tiszta levegőn dolgozhat. A szűkmellű ember pl. sokkal jobb az asztalos műhelyben, hol a gyalult és fűrészelt fenyőfa illatát szívhatja be, jobb külső munkára, ahol a szabad levegőn élhet és mozoghat, pl. kőműves, ács, festő, mázoló stb. Még a nagyobb erőt igénylő lakatos-, vagy kovácsmesterség is jobb, ha túl nem erőlteti magát, mint az állandóan görnyedő munkát kívánó szabóság, vagy pláne a zárt, ólmos levegőn való nyomdászág.

A családtól elszakadt inasgyerek nem részesül mindig a különösen serdülő korban fontos gondozásban. Ugy, hogy erre a célra *inas-otthonok létesítése* szükséges. Mert ma már remélhetőleg nálunk is tul vagyunk ama szellemtelen mondáson, hogy: „Ha rossz leszel, inasnak adlak!” Mintha bizony csak a rossz gyerek volna alkalmas az iparos pályára ! Épen erre hivatott az inas-otthon, hogy megtanítsa a gyereket pályája tiszteletére, az előhaladás vágyára, az egészséges, tiszta életmódra. Ha a mai nemzedék ezt megtanulja, a későbbi kornak már könnyű lesz a munka, annyival is inkább, mert az állandóan gyakorolt tulajdonságok vérré válnak és átöröklődnek. Az ilyen intézmény nemcsak az inasokról élő diffamáló közfogalmat fogja megszüntetni, de egyenesen jótékonyan fog kihatni szegényes iparunk fejlődésére.

Arra is szükség volna, hogy az inasokat, legalább is inaszkodásuk első évében *megvizsgáltassak* két-három havonként az orvossal, hogy vajjon nekik való-e a választott mesterség. Ez a vizsgálat azt is eredményezné, hogy a szociális téren nagy jelentőségű *munkásügyi és gyermekvédelmi törvényhozás alkotásai*

szigorúbban keresztül vitetnének. Ma már ugyanis nálunk is törvények intézkednek arról, hogy a gyermekek gyári és különösen éjjeli munkára ne használtassanak, hogy az asszonyoknak a terhesség idejére szabadság adandó, hogy a szülés után bizonyos ideig nem szabad munkába állania, hogy a napi munka maximális ideje milyen üzemben mennyire terjedhet stb. De mit érnek mind e szép törvények, ha olyasmiről hallunk, mint aminőt pl. a napokban olvastam. Elítéltek egy francia gyárost, ki üveggyárában nagyszámú tizenkét éves fiút alkalmazott tanoncoknak. A vizsgálat kiderítette, hogy a sok száz fiú, ki az utolsó évében a gyárban alkalmazva volt, huszonegy éves korában, a sorozásnál testileg alkalmatlannak találtatott. Vájjon mit ér akkor a szülő anyák és az újonnan, született gyermekek állami felügyelete, gondozása és ápolása, mit ér az egyke elleni küzdelem és más eféle, ha megengedjük, hogy a tizenkét éves fiúk amaz ürügy alatt, hogy tanoncok, testet-lelket ölő gyári vagy ipari muukában kihasználtnak? Szükséges tehát, hogy ne csak törvényeket hozzunk, de tudjon is az állam érvényt szerezni akaratának.

Itt a gyermek jogával kapcsolatosan kell megemlékezni azokról az újabb nagyfontosságú törvényhozási alkotásokról, melyek a *büntettes gyermekkel* szemben követendő külön eljárást léptették életbe. Az 1908 : XXXVI. t.-c, az u. n. büntető novella kivette a gyermeket a felnőttek rendes bírósága és büntetési nemei alól. Az 1913: VII. t.-c. pedig gyermekbíróságot szervezett, mely nem teszi be a gyermeket egyszerre a fogházak tovább fertőztető környezetébe, hanem dorgálással, próbára tétellel, javító neveléssel, javító intézetbe adással igyekszik a fiatal korú büntettest megmenteni a társadalomnak. Ilyen természetű törvények még az elhagyott és csavargó gyermek ellen irányulok. Épp azonban ezeken a tereken az állami szervek ténykedése magában véve erőtlenséget mutat. Itt van különösképpen szükség széleskörű társadalmi akcióra. Itt fogjon össze az a sok gyermekliga, gyermekvédő, patronage, rabsegélyző és vájjon ki tudná elsorolni, hogy mi csmek alatt alakult sok helybeli egyesület! De lám-e a *patronage* körüli tevékenységet csak ígérették s alig történt eddig valami az ifjú bűnözők megmentésére. Ezen a téren kínálkoznék pompás alkalom a helybeli *jogakadémia hallgatói* számára is, hogy kivegyék részüket a szociális munkából. Hisz nem is olyan rég, amikor én jogász voltam, sokkal kevesebb lármával, de annál nagyobb úgyszeretettel szálltunk

ki egyes házakhoz, hogy felkaroljuk a bűnbeesett gyerekeket, az elhagyottakat, csavargókat elhelyezzük s megmentjük a társadalomnak. Vájjon van-e a jog „aequum et bonum”-ot hirdető tudományával foglalkozóra ennél nemesebb hivatás?

Itt említem meg, mint jelentős szociális intézményeket, az angol *settlement-eket*, melyek szintén ama fogalmak körébe tartoznak, mikről lépten-nyomon van szó, anélkül, hogy a legtöbben tudnák értelmüket. Settlement, telepítvény alatt értik Angliában oly művelt emberek közösségét, akik modern nagyvárosok munkásnegyedeibe azért települnek le, hogy ott — a munkások és proletárok közt élve — eme néprétegek életviszonyairól pontos tudást szerezzenek és hogy ezen ismeretek alapján sikerrel munkálkodhassanak közre és a munkások helyzetének javításán és a közjó emelésén. A settlement-mozgalom fő megindítója az angol *Arnold Toynbee* volt, ki elsőnek hangoztatta igaz meggyőződéssel, hogy a tehetősöknek előbb meg kell ismerni a munkásosztályok nyomorát, hogy segíthessenek rajtuk. Az első settlementet barátai halála után, 1885-ben a *Toynbee-Hall* alakjában valósították meg. Ez egy városi épület London legrosszabb, legszegényebb vidékén, a Whitechapelben. Húsz lakrészt tartalmaz jobbra olyan fiatal emberek részére, akik Oxfordban és Cambridgeben tanultak s az East-End szegény osztályai életviszonyainak tanulmányozása által alapos ismereteket szereznek szociális kötelességeik teljesítésére. Ujabbban azonban, mint londoni tartózkodásom alatt tapasztaltam, ma már lelkészek, tanítók, orvosok és kereskedők is nyernek oda maximális egy évi időtartamra bizonyos penziószerű díj lefizetése ellenében felvételt. Ezek aztán zavartalanul teljesíthetik foglalkozásukat, de szabad idejüket — főként az esti órákat és a vasárnapokat — a settlementmunkának kell szentelniök. Ez pedig abban áll, hogy résztvesznek a városrész összes jótékony törekvéseiben, a klubokban és továbbképző iskolákban való tanításban, szünidei kolóniák és gyermekfoglalkoztató telepek létesítésében, előadásokat tartanak a munkásegyletekben stb. Ujabbban pedig már nők is végzik a settlementmunkát, még pedig jelentékeny sikerei. Nálunk a fővárosban egyetemi hallgatók számára alakult már hasonló intézmény. Vájjon mikor követik a példát vidéki nagyvárosaink?

Az utca nagyvárosokban a jövődő *apacsok* hazája. Hallgassunk csak meg Pesten pl. egy tárgyalást. A bíró megkérdezi a 10-12 éves gyereket: „Na fiam, mond el, micsoda büntet-

tet követel el?” — „Nagyságos uram, én nem *büntettet*, én csak *vétséget* követtem el.” Hogy az ember azt se tudja, nevesen-e vagy álmélkodjék. Vagy, amikor egy ilyen pesti csirkefogó elmondja a tényállást: „Hát jött a Pali s mivel nem tudtuk tőle elcsórni a dohányt, egyszerűen nyolcra vettük ...”

Milliókat költünk börtönökre, fogházakra, meg törvényszéki palotákra. Vájjon nem jobb lenne-e mind e pénzeket *iskolákra és gyermekmenhelyekre* áldozni? Mindazon államok, melyeknek sikerült a bűnözési statisztikát az utóbbi időkben csökkenteni, ezt úgy érték el, hogy kíméletlenül hadat izentek a *gyermekcsavargásnak* és hogy a szülőjétől *elhagyott gyermeket állandó felügyelet alá* vonták. így gyökerében, preventive fojtották el a bajt. A külföldön, különösen Angliában évenként két heti *szabadságra* a tenger mellé, vagy a hegyek közé viszik a tanoncokat. El a füstös, bűzös városokból a szabadba, hol a sátorban tanyázás, a szabad levegőn mozgás, a cserkészlet összes ő test- és jellemnevelő kiváló eszközeivel valósággal újjá szüli őket. Ilyenkor új erőt szívnak magukba a következő évi munkához. Emellett még a társadalom és saját maguk anyagi hozzájárulásával *tanulmányutakat, kirándulásokat* tesznek, ami nemcsak az ipari és mezőgazdasági üzemek tanulmányozása folytán felette eredményes, hanem léleknevelő is. Jól tudjuk, hogy milyen más a mozgása, az életfelfogása, a világnézlete egy olyan embernek, aki sokat utazott, mint azé, aki soha nem mozdult ki a faluja határából.

Az ember legegységesebb létezési szükségletei a *ruházat, élelem és lakás*. Szegényebb néposztályoknál a kereset 90%-át ezek kielégítése foglalja le. Mentől több marad ez elsőrendű létezési szükségletek jó ellátása után a jövedelemből, annál magasabb lesz a szegényosztály létezési szintje. E tekintetben szintén társadalmi és állami, községi támogatásra van szükség. A *rongyos-egyletek* a gyermekek felruházásában s a *levesosztók* a szegények élelmezésében elsőrendű társadalmi munkát végeznek. De nem ártana a ruházatkódás, élelmezés és lakás kérdéseiben *az iskoláknak oktató szerepre* vállalkozni. így, hogy csak néhány példát említsünk, a gyermeknek már egész fiatalon lelkébe kell vésni, hogy *lefekvéskor le kell vetkőznie*, különösen a csizmát kell lehúzni, hogy a láb és egész test levegőzhessék. Hogy ruházatkódásunkban nem szabad túlságba menni. A fejet, nyakat, kezet a lehetőségig szabadon kell hagyni s mentől inkább van hajlama valakinek a meghűléshez, annál kevésbé szabad a kabát gallérját

felhajtani, vagy más ily esztelen fegyverrel élni. Inkább meg kell tanulni, hogy a hűlés ellen egyedüli védekezés az *edzés*. Az étkezési szabályoknál a *tisztaságot, a lassú evést* s a hus és zsírneműekkel szemben az olcsóbb és egészségesebb *növényi eledel*ek istápolását kellene prédikálni. Mert én meg vagyok róla győződve, hogy többet használna Kecskemét közegészségügyi viszonyainak s így végeredményében gazdaságának is, ha annak a töméntelen baracknak és almának, ami külföldre vándorol, egy része itthon maradna. Mert mégis csak szégyen, hogy Berlinben olcsóbb és jobb kecskeméti almát lehet kapni, mint nálunk a piacon.

A nagyvárosban szegény embernek, főleg, ha sok a gyerek, legnagyobb gond a *lakáskérdés*. Az élet ára minden vonalon emelkedett. Minden drágább. Ruha, étel, házbér, világítás, fűtés hatványozottan többbe kerül ma, mint csak tíz évvel is ezelőtt; anélkül, hogy a drágasággal lépést tartott volna a kereset: a fizetés és munkabér emelkedése is. Ily mostoha körülmények közt a szegény családapa olcsó lakást kéfíytelen keresni. S ha valahol, itt föltétlenül érvényesül az olcsó és rossz elválaszthatatlan fogalma. Az államok és helyi közületek *munkáslakások* építésével igyekeztek a vajjon segíteni. Vájjon mikor jutunk el idáig Kecskeméten? Pedig, jól tudjuk, hogy a zsúfolt, bűzös, piszkos lakásnak nemcsak egészségügyi, hanem hatalmas erkölcsi káros következményei is vannak.

Vájjon folytassam-e még tovább? Szóljak-e a *munkáskének* intézményéről, melyben Francia- és Németországban úgy elgyönyörködtem?¹⁾ Beszéljek-e a *népszállók* intézményéről, melyekben hétfőtől szombatig a városban dolgozó idegen munkások a kocsmá istállói helyett kaphatnának menedéket? Szóljak-e a *népházról*, mely hivatva lenne az alsó rétegeknek oktatás és nemesebb szórakozások nyújtása által pótolni a kocsmákat, amiket én, ha állam lennék, vasárnapra úgy, mint Angliában, bezáratnék s más módon gondoskodnék az állami jövedelmek emeléséről. Csakúgy, mint törvényhozásilag törölném el a házi urak ama követelését, hogy a *házmesterek* éjjelenként hatosokért kaput nyitogassanak. Fizesse meg az a házi gazda a házmestert tiszt-

¹⁾ Franciaországban már 1903-ban 134 Munkáskert-Egyesületet számolt össze az országos ilyen egyesület, 6458 munkáskerttel, 269 hektár területtel. Azóta bizonyára megkétszereződött a számuk. L. *Méline*, Vissza a faluba. (Magyarul *Mauks Gyula* és *Mailáth József* gróftól.) Budapest, 1906. 224-226 l.

tességesen s ne gyötörje őt agyon a legembertelenebb éjjeli munkával s ne zsarolja ki mégegyszer a lakókat! Hej, megint csak hol vagyunk Berlintől, ahol három kulcsot kap minden új lakó: a kapuét, a liftét, meg a folyosóét!

A *sporttelep, népfürdők, mentők* és más hasonló intézmények szükségességének hangoztatását már el is hagyom, hisz ezekről annyit hallottunk s nem is hiányzik megvalósításuk iránt a jóakarát. De még egyet, amihez nem kell egyesülés, meg hatóság, de amit olcsó pénzzel, saját erejéből mindenki megvalósíthat. *Virágokat az ablakokba!* Mintha most is előttem volnának a bajor hegyek közti kis falvak, hol nincs egyetlen düledező viskó sem, melynek zöld ablakrácsában ne nyílnának kora tavasztól késő őszig a vérvörös és rózsaszín muskátli, vagy a sárga sarkantyúvirág. Ti komor, alföldi lakosok, ti Szaharában élők, \ el sem tudjátok gondolni; hogy mi az ember környezetében a virág! A megújulás, a derű, a kacaj az újra viruló, örök élet! Oh pedig, ha tudnátok', mennyire szükségetek van e gondolatok körülmények való tenyésztésére! Tudjátok meg, hogy csak az hal meg, akinek környezetéből hiányzik a derű, a napsugár, a megújulás, a test elhasznált szervezeteit újra pótló örök tavasz. Városi magisztraturánk a nyáron megújnodott. Minő fölemelő lenne, ha a tavaszon az új szellem, a megújulás külső jele képen vasrácsok jelennének még'a városháza ablakai alatt s hosszú indákban figyelmeztetnék a polgárokat a piros muskátlik: Kövessetek!

Tisztelt Hallgatóság! Az itt moziképszerűleg feltárt gondolatok csak elhullajtott kalászkok egy nagy virágcsokorból, amiket csak' úgy fűzhetünk össze nagy, éltető, illatozó bokrétává, ha valamennyien viszünk hozzá egy virágszálat. „Nincs gazdagság, — mondá *Raskin* — mint az élet, a szeretetnek és az örömmel minden erejével bíró élet. Az az ország a leggazdagabb, amelyben legnagyobb a nemes és boldog embereknek száma. De az az ember a leggazdagabb, aki saját személyes életfeladatainak tökéletes betöltése mellett még a legnagyobb segítő befolyást gyakorolja személye és vagyona útján embertársaira.” Ha mindenki csak egy szemernyi részt teljesítene szociális kötelességeink közül, úgy ez a hatalmas nagy, magyar emporium az Alföld kellős közepén, mely választott népének hangyaszorgalmából gazdasági világtényezővé küzdötte fel magát, az emberi együttélés legmagasabb földi formáit is elérhetné.

S ekkor lenne csak Kecskemét igazán „hírössé.”

DR. CSEKEY ISTVÁN.